

מורינו הגה"ח רבי אליעזר יצחק דנציגר שליט"א

בן כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

דיבור או עשיה באמצע דיבור של מצוה

פרק א - מקורות ההלכה

א. תנן האומנין קורין [קריאת שמע] בראש האילן ובראש הנדבך וכו', א"ר ששת והוא שבטלין ממלאכתן וקורין, והתניא בית הלל אומרים עוסקין במלאכתן וקורין, לא קשיא הא בפרק ראשון [בטלין ממלאכתן] הא בפרק שני [עוסקין במלאכתן] (ברכות טז.).

וכתב שם התוס' דלמאי דקיימ"ל כרבא (שם יג.): שחייב כונה הוא רק בפסוק ראשון, גם ההפסקה ממלאכה צריך להיות רק בפסוק ראשון בלבד (וכן כתבו הרבה ראשונים).

אבל הרי"ף כתב (והעתיקו הרא"ש) שגם לרבא צריך להפסיק ממלאכה כל פרשה ראשונה, והטעם דלא לישוו לה עראי [וכמו שדרשו בגמרא ודברת במ - עשה אותן קבע (עי' לקמן אות י)]. ורבינו יונה כתב דמשמע דכל פרשה ראשונה דאורייתא ולכן החמירו בכולה.

והב"י (או"ח סג) הכריע שאף למה שנתבאר שרק פסוק ראשון דאורייתא, מ"מ החמירו שלא לעשות מלאכה בכל פרשה ראשונה, כיון שהוא עיקר קבלת עול מלכות שמים כדאי' בגמרא (ברכות יג.). וכן פסק בשו"ע (או"ח סג, ז).

וכתב הב"י (שם) דמשמע התם שאין הבהל בין פועלים לבעל הבית, וכ"כ הטור. עוד כתוב בב"י (שם סו, ח) שמותר לעשות מלאכה בכל ברכות ק"ש, ולא רק בהמשך פסוקי ק"ש (ועי' לקמן אות לט, שמהט"ז נראה שחולק על זה).

ב. תניא הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית קורין קריאת שמע ומתפללין ואוכלין פיתן וכו' מברכים לאחריה שתיים, כיצד, ברכה ראשונה כתיקונה, שניה פותח בברכת הארץ וכולל בונה ירושלים וכו' [בלי להזכיר ברכת הטוב והמטיב], במה דברים אמורים בעושין בשכרם וכו' (ברכות טז.).

וכתב בהגהות מיימונית (והעתיקו הב"י או"ח קצא) שבזמנינו בדרך כלל אין בעה"ב מקפיד, ולכן אף פועלים מברכין כל ד' ברכות, שמסתמא על דעת כן שכרם. וכן פסק בשו"ע (או"ח קצא, ב).

בירושלמי (ברכות ב, ה) הביאו את סיום הברייתא דלעיל (לגבי ברכהמ"ז), והוסיפו א"ר מנא, זאת אומרת אסור לעשות מלאכה בשעה שיברך [דאל"כ ימשיך הפועל במלאכתו ויברך בשלמות]. וכן פסק בשו"ע (או"ח סו"ס קפג, וסו"ס קצא). והוסיף שם המג"א, נראה לי שאפילו תשמיש קל אסור, ולקמן (אות לג - לה) הארכנו בבירור דבריו, עיי"ש.

והנה מהירושלמי משמע שאף [בברכה רביעית שהיא דרבנן, וכן] בכל ברכות דרבנן אסור לעשות מלאכה (שעה"צ סו"ס קפג). ולכאורה זה סותר את המבואר לעיל (סוף אות א) שבברכות ק"ש מותר לעשות מלאכה. ואפ"ל דרק בברכה רביעית של ברכהמ"ז שעיקרו דאורייתא אסור, אבל לא בשאר ברכות שעיקרן מדרבנן (שלמת חיים, עפמ"ש"כ המג"א קפד, ז). אבל הט"ז מחמיר מאוד בזה, ולקמן (מאות לו) הארכנו בזה, עיי"ש.

מחדש, חוץ מבפרשה ראשונה (משנ"ב טו, טז. ובכה"ח מחמיר באמצע הפרקים).

ד. תנן ר' יהודה אומר באמצע [הפרק של ק"ש וברכותיה] שואל [שלום] מפני היראה ומשיב [אפילו] מפני הכבוד, בפרקים [בין הפרקים מותר יותר, ולכן] שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם (ברכות יג.). ופירש רש"י 'מפני היראה' אדם שהוא ירא מפניו שמא יהרגהו. וכתב הרא"ש דלא נהירא, דפשיטא דאין דבר העומד בפני פיקוח נפש. לכן פירש הרא"ש 'מפני היראה' אביו או רבו שחייב במוראם, וכ"כ הרשב"א. וכן פסק בשו"ע (או"ח ר"ט טו) שהכונה אביו או רבו וכ"ש מלך או אנס, וכן מלשין, ומהרש"ק כתב דאף בשביל הפסד ממון מותר (ביאור"ל), אבל הב"ח פסק כרש"י. ו'מפני הכבוד' פירש רש"י אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום, וכן פסק שם בשו"ע, ופירש הא"ר שהכונה לזקן או עשיר וכדו'.

בירושלמי (ב, א) הוסיפו שמותר לומר 'שלום' אפילו באמצע הפסוק, ודרש שם ר' הונא בשם ר' יוסף ודברת בם מכאן שיש לך רשות לדבר. וכתב המג"א (טו, ג) שיי"א שיפסיק דוקא במקום דסליק עניינא, ואם הפסיק באמצע ענין יחזור לראש הפסוק וכדו'. וכתב הב"י (או"ח ר"ט טו) שמצא כתוב שבאמצע פסוק ראשון לא יפסיק, שאין דבר גדול כקבלת עול מלכות שמים. ומוסיף הב"י ונראה לי שגם בפסוק בשכמל"ו כן. וכן פסק שם בשו"ע (ובביאור"ל העיר על הוספת הב"י, עיי"ש). וכמובן שאם הוא אוהז באמצע פתיחת או חתימת הברכה אסור להפסיק כלל, שהרי בזה מקלקל את כל משמעות הברכה (עי' משנ"ב ר"ט נא, וביאור"ל טו, ג).

וכתב המג"א בשם נימוקי מהרא"ש שדוקא בפנים חדשות שואל ומשיב שלום, שאם לא ישאל יבא לידי שנאה. וכתב עוד בשם ספר החינוך שמי שלא ראינו שיקפיד על חבירו כלל לא יפסיק אפילו בין הפרקים.

ג. אמר רבי חנינא אני ראיתי את רבי וכו' ר'ק וממשמש בבגדו אבל לא היה מתעטף וכו' (ברכות כד.), ופירש רש"י ממשמש בבגדו להעביר כינה העוקצתו, אבל לא היה מתעטף, אם נפלה טליתו כשהוא מתפלל לא היה נוטלה ומתעטף, שלא להפסיק, דתרי מילי נניהו.

והתוספות (שם:) אחר שהעתיקו את פירוש רש"י כתבו עוד פירוש בשם ר"ח, דחדא מילתא היא, שהיה ממשמש בבגדו ומתקנו שלא יפול מעל ראשו, ואם נפל לגמרי לא היה מתעטף בו, דחשיב ליה הפסקה אם מתעטף, כיון שנפל לגמרי, אבל לתקן קצת שלא יפול לא הוי הפסקה. וכתב הב"י שכיון שגם ה"ר יונה והרא"ש כתבו את שני הפירושים נראה שהם סוברים שיש לחוש לדברי שניהם, ולכן כתב גם הטור את דברי שניהם להלכה.

וז"ל השו"ע (או"ח צ, ב-ד) אסור לו לרוק וכו' ואם הוא אסטניס זורקו לאחוריו וכו'. אם כינה עוקצתו ימשמש בבגדיו להסירו שלא תתבטל כונתו, אבל לא יסירנה בידו. אם נשמת טליתו ממקומו יכול למשמש בו ולהחזירו ונאפילו אם נפל רובו (מג"א), וכן בתפילין שזזו ממקומם (ערוה"ש), אבל אם נפל כולו אינו יכול לחזור ולהתעטף בו דהוי הפסק. וכתב בשו"ע הרב שאם הוא טרוד עי"ז ואינו יכול לכוין מותר לו לחזור ולהתעטף בטלית אף כשנפלה לגמרי, ויעשנו בסיום ברכה (ועי' לקמן אות לה).

וכתב רבינו יונה דכיון שאסור להתעטף בעורו מתפלל, נראה שאין ראוי ליקח [סידור] תפילות ולא שום דבר אחר משעה שהתחיל להתפלל, ואפשר שבתפילות כיון שהם לצורך התפילה אם הכינם מתחילה במקום שידוע אצלו שיהיו מוכנים מותר (ועי' לקמן אות יב).

ודע שבקריאת שמע וברכותיה משמע בבית יוסף שמותר אפילו להתעטף בטלית

היינו דוקא מפני היראה ומפני הכבוד כמו בקריאת שמע. אבל הרב המגיד דייק מדברי הרמב"ם (חנוכה ג, ט) שבימים שקוראים בהם בדילוג אפילו באמצע הפרק פוסק לכל דבר, ואינו כדן קריאת שמע שאינו פוסק אלא לדברים החשובים יותר, וכן בדין, שהרי אין ברכה מתוקנת לאחר ההלל, ותלויה היא במנהג.

והב"י אחר שהעתיק כל הנ"ל כתב שדעת רוב המפרשים היא כדעת הרא"ש. וכן פסק בשו"ע (או"ח תכב, ד. ור"ס תפח).

ו. כתב הטור (או"ח נא) בשם רב אלפס מיבעי ליה לאיניש דלא לאשתעויי מכי מתחיל ברוך שאמר עד דמסיים שמונה עשרה. והוסיף הטור, ומיהו לא עדיף מק"ש וברכותיה, הלכך בין המזמורים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם, ובאמצע המזמור שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד. וכן פסק בשו"ע (נא, ה). אבל לענין עניית אמן וכדו' מקילים בפסוד"ז יותר מברכות ק"ש (שו"ע הרב).

וצריך ביאור מדוע החמירו בפסוד"ז לענין אמירת 'שלום' כברכות ק"ש והלל שלם, ולא הקילו בהם כמו בחצי הלל, שהרי ברכה שלפניה 'ברוך שאמר' לא הוזכרה בגמרא, ואינה חמורה כשאר ברכות (מג"א נא, ג), וגם פרטי המזמורים תלויים במנהג, ובעת הדחק אפשר לדלג את רובם (שו"ע או"ח נב), וגם לצורך מצוה מותר להפסיק באמצעם [באמירת פסוקי ברוך ה' לעולם וגו'] כמובא בפוסקים (ב"י בשם אבודרהם, והעתיקם הט"ז או"ח נא, ב). וצ"ע. וע"ע בערוך השולחן (או"ח ס"ט תכב) שהקשה להיפך, מדוע לא מחמירים בחצי הלל כפסוד"ז, ונשאר בתימא.

[הנה הראשונים למדו מסוגיא זו היתר (וי"א אף חיוב) להפסיק לענות דבר שבקדושה באמצע ברכות ק"ש, וכן פסק בשו"ע (או"ח ר"ס טו). -וכן לזכר מפני כבוד ומורא שמים כדי להפריש מאיסור, כשאין

עוד כתב שם בשם נימוקי מהרא"ש שבבית הכנסת שאין אנו שואלין בשלום [בשעת התפילה (א"ד)] חלילה לשאול או להשיב אפילו בדברי תורה לא בין הפרקים ולא בפסוקי דזמרה. עכ"ל [תיבות 'אפילו בד"ת' צ"ב].

והדבר צריך עיון מדוע באמת הנהיגו שלא לשאול בשלום בביהכ"נ בשעת התפילה, דבר שחז"ל התירוהו במפורש. והנראה דכיון שבדורות המאוחרים יותר הפסיקו בכלל להקפיד על אמירת שלום בפה מלא לכן נהגו לאסור במקום שאין ראוי להפסיק. ומכל מקום נראה שלנענע בראשו לרמוז לשלום וכדו' נשארו ההיתרים הנ"ל, שהרי על זה כן מקפידים גם בזמנינו. וצ"ע האם עדיף לעצור ולהפסיק מאמירתו בשעת נענועו בראשו וכדו', או לא (ע"י לקמן אות יא).

וראיתי שיש מי שאומר (ס' תורת חיים) שדוקא אמירת 'שלום' התירו, שכיון שהיא חשובה מאוד, עד שתקנו לשאול את שלום חבירו בשם ה' (ע"י ברכות נד. וע"ע רש"י מכות כג), לכן התירוהו באופנים הנ"ל. אבל [א"כ צריך ביאור למה לא התירו לאומרו לכל אדם פשוט. ואכן המשנ"ב (נא, י. טו, כו) כתב שמותר לומר גם כל דיבור הנצרך מפני הכבוד או היראה, כגון גבאי שהתחיל לעשות לו 'מי שברך', שמותר לענות לו את שמו באמצע הפרק מפני הכבוד.

ה. אמר רבה ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל בין פרק לפרק פוסק באמצע הפרק אינו פוסק, וימים שאין היחיד גומר בהם את ההלל אפילו באמצע הפרק פוסק (ברכות יד.). וכתב הרא"ש דימים שהיחיד גומר בהם את ההלל פוסק בו כדן קריאת שמע, אבל ימים שאין היחיד גומר בהם אפילו באמצע הפרק שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם, הא לאו הכי אין לו לפסוק.

ורבינו יונה פירש דהא דאמרינן שימים שאין היחיד גומר בהם את ההלל פוסק

ברכהמ"ז דינה כק"ש ולא כתפילת העמידה (חזו"א או"ח כח, ג. קצוה"ש מד, יב).

ח. אמר רבא בר רב הונא כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה (סוטה לט). והקשו הראשונים מהא דאיתא בגמ' (ברכות ח.) רב ששת מהדר אפיה וגריס [משנתו, כשקוראים בספר תורה] ואמר אנן בדידן ואינהו בדידהו.

וכתב הר"ף בשם בה"ג שהיו עשרה שומעים בלעדי רב ששת [וכתב מהרי"א שאעפ"כ במילי דעלמא אסור לדבר]. והר"ף הוסיף לתרץ דשאני רב ששת שתורתו אומנתו (וכן דעת הרמב"ם פ"ב מתפילה ה"ט). ויש שתירצו דרב ששת גריס בלחש (תוספות ועוד ראשונים). ורבינו יונה תירץ דמותר דוקא באופן שלפני שנפתח ס"ת מחזיר פניו ומראה שרוצה ללמוד דבר אחר. עוד תירצו בתוס' דשאני רב ששת שהיה סגי נהור ופטור מקריאת התורה (והעתיקו רבינו יונה). ויש שהתירו לקרוא שניים מקרא ואחד תרגום (מרדכי ועוד ראשונים). אבל לעומת זה כתב הרשב"א דאף מי שכבר קרא שמו"ת אינו מותר לדבר בקריאת התורה.

ובשו"ע (או"ח קמו, ב) העתיק להלכה את כל תירוצי הראשונים בשם יחידים [חוץ מההיתר של סגי נהור]. ובסופם כתב שגם לקרוא שניים מקרא ואחד תרגום מותר, והוסיף המג"א שמשמע מתרוה"ד שזה מותר אפילו ליכא עשרה דציית, כיון דעסיק באותו ענין. והפמ"ג מצדד להחמיר אפילו אם כבר שמע קריאת התורה (והעתיקו המשנ"ב). עוד פסק בשו"ע (כדברי ר' ירוחם) שגם כשהמפטיר קורא בנביא אסור לדבר עד שישלים כמו בקריאת התורה.

ולתורות בפה דבר הלכה במג"א אסר, אבל בדרכי משה כתב שמותר. ובה"ח פסק שלהפריש מאיסור מותר, וכמובן שזה רק כשאין די ברמז (וכ"פ במשנ"ב).

אך לא נתבאר בגמרא ובפוסקים האם מותר להפסיק בקריאת התורה לאמירת 'שלוש'

די ברמז (ריטב"א יומא יט:) - וכבר האריכו הפוסקים (והובאו בסידורי התפילה) לברר את כל פרטי הדברים, ואכמ"ל בזה.]

ז. לעומת הנ"ל תנן לגבי תפילת העמידה, ואפילו המלך שואל בשלומו לא יפסיק (ברכות ל:), ואמרו בגמרא (שם לב:) שלמלכי אומות העולם מקצר תפילתו [אומר תחילת כל ברכה וסופה וחתימתה], ואם אינו יכול מפסיק, כדי שלא יהרגנו. וכן פסק בשו"ע (או"ח ר"ס קד).

ולגבי ברכת המזון כתב ב"י (או"ח סו"ס קפג) בשם ארחות חיים שדינה כתפילת העמידה לענין אמירת 'שלוש', שאסור אפילו להשיב, וכן פסק שם בשו"ע (סעיף ח) בשם יש מי שאומר. ונחלקו האחרונים בטעם הדבר, בשו"ע הרב ביאר שכך משמע מלשון הפסוק ואכלת ושבעת וברכת את ה"א על הארץ וגו', שכל הברכות צריכים להיות בלי הפסק, אבל בקריאת שמע הרי כתוב 'ודברת בס' ודרשוהו בירושלמי יש לך רשות לדבר בס', והקילו חכמים גם בברכות כי לא רצו להחמיר בברכות ק"ש יותר מבק"ש עצמה. והגרע"א ביאר דרך ברכהמ"ז הוי כתפילה לפי שמצינו שהחמירו בו חכמים שאין מברכין אלא במקום אחד כתפילה, לאפוקי קריאת שמע שיכול לאומרה [מפסוק ראשון ואילך] כשהוא הולך, כנ"ל (אות טז). ואפשר דיש נפק"מ בין הטעמים, האם צריך להחמיר בברכהמ"ז ככתפילת העמידה גם לענין עשיית שאר דברים תוך כדי המשך אמירתו, או שאפשר להקל בהם כק"ש וכדו' (עי' לקמן אות כו - כט), וצ"ע בזה.

ומסתימת השו"ע משמע שאסור לומר 'שלוש' גם בברכה רביעית של ברכהמ"ז, והוא כיון שעיקרה מדאורייתא (בא"ח א' חוקת, וכסברא הנ"ל סוף אות ב), וי"א שכיון שהוא דרבנן מותר כק"ש (ערוה"ש). ולגבי עניית דבר שבקדושה בברכהמ"ז יש אומרים שאין להחמיר, ועכ"פ בין הברכות יש להקל (א"א), ואפשר שלגבי זה כל

וכדו'. וכן לא נתבאר האם מותר בו לעשות מלאכה וכדו'. וצ"ע בכל זה.

ט. כתב האורחות חיים בשם רבינו יונה שלא ישיח שיחת חולין בשעה שהש"ץ חוזר התפילה, ואם שח הוא חוטא וגדול עונו מנשוא וגוערים בו. וכ"פ בשו"ע (או"ח קכד, ז).

והדבר צריך ביאור, דבגמ' (סוטה לט.) למדו מפסוקים לאסור הדיבור רק כשקוראים בתורה כנ"ל, ומנ"ל לרבינו יונה שיש חטא ועון גם למדבר בחזרת הש"ץ. ואם מצד הסברא, אפ"ל שקריאת התורה חמורה מחזרת הש"ץ. ועכ"פ מסתבר שלא יהיה חזרת הש"ץ [שלא נזכר בגמרא שאסור לדבר בן] חמור מקריאת התורה [שאיסורו מדינא דגמרא], וא"כ כל ההיתרים הנ"ל שבקריאת התורה צריכים להיות גם בזה.

ואפשר דס"ל לרבינו יונה דחזרת הש"ץ דומה לתפילה בלחש [שנתקן להוציא את מי שאינו בקי ולא התפלל, ואף כשכולם בקיאים ומתפללים בלחש חייבים לשמוע את תפילת הש"ץ בקול רם כדי לומר קדושה ומודים וכו' (וביותר לפי הסבר המקובלים שכולם צריכים גם את עצם חזרת הש"ץ). ואכמ"ל], ולפי"ז אפשר דחמיר טפי מקריאת התורה. אבל אין הכרח לזה, וגם בפוסקים לא החמירו אותו ממש כתפילה בלחש. וצ"ע.

והנה בדרכי משה כתב (והועתק להלכה במשנ"ב קכה, ט) שהמהרי"ל היה מקפיד לא לדבר מתחילת קדושה עד לאחר אמן דהא-ל הקדוש. ולכאורה נראה מדבריו שבהמשך חזרת הש"ץ לא הקפיד שלא לדבר, וזה סותר לדברי רבינו יונה שנפסק בשו"ע כנ"ל.

וביאר בכף החיים (שם אות טו) דמה שהקל המהרי"ל לדבר אחר הא-ל הקדוש זה היה כשהתפלל במנין אחר, ודו"ק. ובשו"ת שלמת חיים (צה) ביאר שזה היה רק כשהוכרח לדבר. וצ"ע כונתו.

ואפשר שמזה יש ראייה לדברינו הנ"ל, שגם בחזרת הש"ץ יש את ההתרים הנ"ל בקריאת התורה, ובאופנים אלו דיבר המהרי"ל אחר הא-ל הקדוש.

ובמג"א (קכד, ח) העתיק מתשובות הרמ"ע שאין למחות בלומדים או אומרים תחנונים בחזרת הש"ץ אם מכונים לענות אמן בסוף הברכה, ואח"כ כתב שבספר ווי העמודים קרא עליהם תגר. ובשו"ע הרב הכריע להחמיר רק כדי שלא ילמדו עמי הארץ שלא להאזין לש"ץ ויחטיאום שיבואו לשיחה בטלה.

והנה בטור ושו"ע (או"ח רסח) העתיקו מעשה מספר חסידים, שחסיד אחד ראה [בחלום] לחסיד אחר במותו שפניו מוריקות, ואמר לו שזהו מפני שהיה מדבר בשעה שהציבור היו אומרים ויכולו, ובברכת מגן אבות בדברו, וביתגדל. והשו"ע (או"ח רסח, יב) כתבו לגבי ויכולו ומגן אבות [וצריך ביאור מדוע לא העתיקו השו"ע גם לגבי קדיש. וצ"ע]. והמשנ"ב העתיקו גם לגבי קדיש (ר"ס נ).

אך לא נתבאר בפוסקים האם מותר להפסיק בחזרת הש"ץ וכדו' לאמירת 'שלום' וכדו' [ואולי רק בזה היה המהרי"ל מדבר בחזרת הש"ץ אחר קדושה]. גם לא נתבאר האם מותר בהם לעשות מלאכה וכדו'. וצ"ע בכל זה.

י. תנן זכריה בן קבוטל אומר פעמים הרבה קריתי לפניו [לפני הכהן גדול בליל יוה"כ] בדניאל. מתני ליה רב חנן בר רבא לחייא בר רב קמיה דרב אמר רבי זכריה בן 'קבוטל' תנן, ומחוי ליה רב בדיה 'קבוטל', ונימא ליה, מימר קריאת שמע הוה קרי, וכי האי גוונא מי שרי, והא א"ר יצחק בר שמואל בר מרתא [משמיה דרב] הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתותיו ולא יורה באצבעותיו, ותניא ר"א חסמא אומר הקורא את שמע ומרמז בעיניו וכו' עליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב

וכו', הא בפרק ראשון והא [מעשה דרב היה] בפרק שני. ת"ר ודברת בס וכו' עשה אותם קבע ואל תעשם עראי (יומא יט:).

ובן פסק בשו"ע (אור"ח סג, ו) הקורא קריאת שמע לא ירמוז בעיניו וכו' בפרשה ראשונה שהיא עיקר קבלת עול מלכות שמים מפני שנראה כקורא עראי וכתוב ודברת בס ודרשינן עשה אותם קבע, אבל פרשה שניה מותר. ואף שגם בפרשה שניה כתוב לדבר בס, זהו ציווי ללמוד עם הבנים (א"ת).

וכתב שם המג"א שבגמרא יומא משמע קצת שאפילו לצורך מצוה אסור בפרשה ראשונה. אך אינו ראה גמורה, דאפ"ל שהקשו על רב כיון שהיה יכול לרמוז לו אח"כ (מחמ"ש). וכדי להפריש מאיסור ודאי מותר (ריטב"א, כנ"ל סוף אות ו).

וע"ע במג"א שהביא את דברי כס"מ שביאר (את שיטת הרמב"ם) שבראשונה זה אסור ומגונה, ולכן אסור אף לצורך מצוה, ובשניה רק אסור ולא מגונה, אבל לצורך מצוה מותר.

ואע"פ שמהירושלמי משמע לכאורה דשרי לרמוז אפילו באמצע תפילת העמידה, דאיתא התם (יומא פ"א ה"ו) כהנא שאל לרב מה ניתני קבוטר קבוטל, והוה קאים 'מצלי' וחוי ליה באצבעתיה צפר קבוטר. אבל לפי הבבלי ודאי שאסור, שהרי הבבלי אוסר לרמוז בפרשה ראשונה דק"ש וכ"ש שאסור בתפילת העמידה החמורה יותר.

יא. ולכאורה קשה, כיון שאסור בפרשה ראשונה לרמוז בעיניו וכו' כ"ש שאסור לדבר, וא"כ איך התירו חז"ל בכל פרשיות ק"ש לומר בפה מלא 'שלוש' וכדו', מפני היראה ומפני הכבוד (כנ"ל אות ד).

ובפשטות נראה לומר שאמנם כן, כשם שהתירו לשאול ולהשיב 'שלוש' וכדו' בפה מלא, כ"ש שהתירו גם כן לשאול ולהשיב 'שלוש' ברמיזה אף בפרשה ראשונה

[ונאפשר שזה מותר לרמוז באמצע הפרק אפילו לכל אדם פשוט, דהא מה שאסרו להשיב לכל אדם איירי בדיבור בפה מלא, אך רמיזה מסתבר דקיל טפין]. ומה שלא הזכירוהו הפוסקים בס"י סג, צ"ל שהפוסקים הבינו דבס"י סג איירי השו"ע רק ברומז לצורך עצמו וכדו', ולא ברומז מפני כבוד או יראה של משהו אחר, שזה ודאי מותר אף בפרשה ראשונה. וצ"ע בזה.

והיה אפשר לחדש ולחלק, דאם עוצר באמצע אמירתו [שהרי אין איסור לעצור קצת באמצע, ע"י משנ"ב סה, ד] מותר לרמוז גם לכל דבר, ולא רק ל'שלוש' כנ"ל. וכל מה שאסרו לרמוז בפרשה ראשונה זה רק תוך כדי אמירת ק"ש. ולפי"ז צריך לומר שכשהגמרא ביארה את מעשה דרב שרמז בידו את שם בעל המימרא באמצע ק"ש כונתה שזה היה תוך כדי אמירתו ק"ש, ולכן שאלה עליו. וכן נראה מרש"י שכתב דבפרק ראשון אסור לרמוז כיון דצריך בו כונה שנאמר והיו הדברים האלה על לבבך [וע"י לעיל (אות א, ולקמן אות טז)] דלהלכה צריך כונה רק פסוק ראשון או עד על לבבך].

אך מפשטות דברי הגמרא והפוסקים (בס"י סג) שלא כתבו שיש אופן שמותר לרמוז אפילו באמצע פרשה ראשונה, משמע דס"ל שאף כשעוצר ומפסיק מאמירתו אסור לרמוז (וכ"כ בשולח"ט ר"ס טג), וכן מוכח מהא דאסרו שם לקרוץ בשפתיו, והרי לא שייך לקרוץ בשפתיו תוך כדי המשך אמירתו (פתחי תשובה, ובספר אורחות חיים דן בזה).

ומצאתי בשו"ת יגל יעקב (אור"ח י) שכתב חידוש הפוך, שהעוצר באמצע אמירתו כדי לעסוק במשהו זה הפסק גמור כדיבור, ומה שהתירו לרמוז בפרשה שניה זהו דוקא תוך כדי המשך אמירתו, ורק לצורך גדול כעניית שלום בזמנם וכדו' התירו אף לעצור ולהפסיק מאמירתו, אבל לשאר דברים אסור. ולפי"ז לא קשה הקושיא הנ"ל, דבס"י סג כתבו לאסור

היה מתפלל עמו, מיתבי לא יאחו אדם תפילין בידו וכו', התם לאו מצוה ניהו וטריד בהו הכא מצוה ניהו ולא טריד בהו. תניא רבי אלעזר בר צדוק אומר כך היה מנהגן של אנשי ירושלים וכו' (סוכה מא:). וכן פסק בשו"ע (או"ח צו, א).

ובביאור הדבר כתב רש"י שמתוך שחביבה מצוה עליו אין משאה ושימורה כבד עליו, ולא טריד. אבל הריטב"א (שם) כתב אע"פ שמפנה לבו קצת עליה אפשר שחביב מצוה זו יזכירנו לכוין לבו יותר בתפילה.

יד. תנא הנושא משאוי על כתיפו והגיע זמן תפילה, פחות מד' קבין מפשילן לאחריו ומתפלל, ד' קבין מניח ע"ג קרקע ומתפלל (ב"מ קה:), ופירש רש"י שמאחוריו אין כובדן מונע מלכוין לבו. אבל הרמב"ם גורס על ראשו, ופירש הב"י את כונתו שלא אמרו להפשילן לאחריו אלא במשא שעל ראשו, אבל לא במשא שעל כתיפו. והשו"ע פסק (או"ח צו, ה) כגירסתינו. ובערוה"ש כתב דנראה לו שמ"מ אם יכול להניחו על הקרקע בלי טרדה חייב לעשות כן אף בפחות מד' קבין.

ובירושלמי (ב, ה) איתא הכתף אע"פ שמשא על כתיפו קורא את שמע. אבל לא יתחיל בשעה שפורק מפני שאין לבו מיושב. וכן פסק בשו"ע (או"ח סו"ס טז).

והנה בתוספתא (ברכות ב, ז) הגירסה אבל לא 'יקרא' בשעה שפורק, אבל השו"ע וכל הפוסקים העתיקו את לשון הירושלמי 'לא יתחיל בשעה שפורק' בלי שום הוספה, משמע דס"ל שרק להתחיל אסור אבל להמשיך מותר גם בשעה שהוא פורק. ומהר"א פולדא ביאר דכונת הירושלמי לאסור רק בפסוק ראשון [ובערוה"ש כתב להיפך ש'יתחיל' לאו דוקא, וה"ה שאסור להמשיך], עיי"ש. וצ"ע מאי שנא משאר כל מלאכה שאסורה בכל פרשה ראשונה ומותרת מתחילת פרשה שניה (ברכות טז, וכו"ל אות א).

בפרשה ראשונה לרמז תוך כדי אמירה, אבל בסי' סז חידשו היתר לעצור ולהפסיק באמצע האמירה, שזה מותר אף בפרשה ראשונה אבל רק לענין 'שלום' וכו'. ודוק. ועדיין צ"ע בכל זה.

יב. ת"ר לא יאחוז אדם תפילין בידו וס"ת בזרועו ויתפלל, אמר שמואל סכין ומעות וקערה וכיכר הרי אלו כיוצא בהן (ברכות כג:), ופירש רש"י שאין דעתו מיושבת עליו בתפילתו, שהרי לבו תמיד עליהם שדואג שלא יפלו.

וכתב הב"י (או"ח צו) שלפ"ז שאר דברים שאין בהן הפסד אם יפלו מידו מותר להתפלל בעודן בידו. אבל רבינו יונה כתב דאית דמפרשי דסכין וקערה וכו' לא דוקא אלא אורחא דמילתא נקט, והוא הדין שאין לו ליטול בידו שום דבר בשעת התפילה. אבל מחזור או תפילה בידו מותר לכו"ע, הואיל ותופסם לשם התפילה עצמה כדי להתפלל בעיון ובדקדוק, כמו"ש בתרוה"ד (ועי' לעיל סוף אות ג). וכן פסק בשו"ע (או"ח צו).

אבל המג"א (שם) פסק ששאר דברים שאין בהם הפסד או היוזק אם יפלו מותר לאוחזן בתפילה (שכך משמע מרש"י ר"ן רמב"ם וטור). אך הט"ז נוטה להחמיר כדברי ר' יונה בשם יש מפרשים הנ"ל, וכתב הפמ"ג [שטעם הדבר, כיון שאין עומדים כך לפני גדולים כשאווחזים חפץ בידו. וסיים הפמ"ג] שאם מפחד שיגנב ומוטרד מזה אפשר שמוותר להחזיק.

והנה הפמ"ג הוסיף שהאיסור להחזיק חפץ אינו רק בתפילה, אלא ה"ה בק"ש ואף בפסוקי דזמרה, והעתיקו המשנ"ב. ונראה שכונתו לאסור בהם רק דבר שגורם לו טירדה, דהטעם לאסור כל דבר אין שייך כ"כ בק"ש ופסוד"ז, דבהם אין צ"ל כעומד לפני המלך (ועי' מש"כ לקמן אות לח).

יג. אמר ליה מר בר אמימר לרב אשי אבא צלויי קא מצלי ביה [מרוב חיבתו ללולב

ועל כן נראה דאכן כונת הירושלמי היא (כהבבלי הנ"ל) שאסור 'להתחיל' כל פרשה ראשונה כשהוא פורק, שהרי אז אסור בעשיית מלאכה, אבל 'להמשיך' פרשה שניה מותר. ומה שהפוסקים לא פירשו זאת כאן מסתמא סמכו על ההלכה המפורשת קודם לכן לענין עשיית כל מלאכה, ששם מפורש שהאסור רק בפרשה ראשונה (וע"ע לקמן סוף אות מב).

טו. תנן האומנין עומדים בראש האילן או בראש הנדבך מה שאינן רשאים לעשות כן בתפילה, ת"ר האומנין וכו' מתפללין בראש הזית ובראש התאנה, ובשאר כל אילנות יורדין למטה ומתפללין, ובעה"ב בין כך ובין כך יורד למטה ומתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו, והקילו רק אצל פועלים משום ביטול מלאכה (ברכות טז).

ובירושלמי (ב, ה) פירשו שעצי זית ותאנה טרחתן מרובה [נפירש רש"י בגמרא בבלי, שענפיהן מרובין ויכולים לעמוד שם שלא בדוחק ואין שום פחד ליפול]. וברבינו יונה כתוב שיש כמה טעמים, והטעם היותר נכון כי יש טורח גדול בעלייתן וירידתן ויתבטלו ממלאכתן. וכן העתיק בשו"ע (או"ח ז, ג).

ובתב"ב (ס"ט סג) דמדלא חילקו בגמרא גם לגבי קריאת שמע בין פועלים לבעה"ב, משמע שמותר אף לבעה"ב לקרוא ק"ש על כל אילן או נדבך. וכן פסק שם בשו"ע.

טז. א"ר נתן בר מר עוקבא א"ר יהודה עד על לבבך בעמידה וכו' ור' יוחנן אמר כל הפרשה כולה בעמידה (ברכות יג), ופירש הרי"ף בשם הירושלמי (דפ"ב) לא שאם היה יושב עומד, אלא שאם היה מהלך עומד. וכתבו התוס' דאע"ג דאמרינן כל אדם קורא כדרכו, מ"מ מצוה מן המובהק לעמוד כשהוא מהלך, לפי שאינו מיושב כ"כ ואינו יכול לכונן כשהוא מהלך כמו עומד.

ובתב"ב הרי"ף דלית הלכתא כותיה, אלא כרבא דהוא בתרא דפסק הלכה כר"מ, דלא צריך כונה אלא בפסוק ראשון בלבד, הלכך אם היה מהלך צריך לעמוד רק בפסוק ראשון [עם פסוק בשכמל"ו, מג"א סג, ה]. והתוס' (ד"ה על) כתבו דהכי איתא בתנחומא. וכן פסק הרמב"ם.

אבל הרא"ש הביא שהראב"ד כתב בשם גאון דכשם שאסור לרמוז בכל פרק ראשון דלא ליחשב קריאת עראי (כנ"ל אות י) כן היה אסור לילך בו, אך כיון דכתיב ובלכתך בדרך לכן מותר לילך מפסוק זה ואילך. והשו"ע (או"ח סג, ג) פסק כהרי"ף רמב"ם ותוס'. אבל הב"ח החמיר לעמוד עד על לבבך, וכתב שכן משמע גם מהטור (והעתיקו המשנ"ב).

יז. תנן ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק, ופירשו בגמרא דאין בזה סכנה ממש (ברכות ל: ג). וכתב רבינו יונה שמ"מ יכול ללכת כדי שישליכנו מעליו, שלא מצינו הליכה נקראת הפסק בשום מקום. והעתיקו הב"י (קד).

והשו"ע (או"ח קד, ג) העתיק את דברי המשנה, והרמ"א הוסיף רק את ראשית דברי ר' יונה, והמג"א העתיק שם גם את סיום דברי ר' יונה, והוסיף שמ"מ שלא לצורך אסור [והט"ז תמה על הרמ"א שמיקל בהליכה כר' יונה (וציין למש"כ בסי' ח, ששם חילק בין אותו בית לבית אחר) עיי"ש]. ובשו"ע (או"ח קכח, כ) התיר לכהן ש"ץ לעקור רגליו מעט בעבודה כדי שיוכל לברך ברכת כהנים. וכן התירו הפוסקים ללכת כדי לקחת סידור, ואף כדי לעיין בספר כשמסופק על המשך תפילתו (ח"א), וכן לכל צורך כונת התפילה (עי' מג"א קכד, ז).

והנה הב"ח (וכן הא"ר) ס"ל שבשעת הצורך עדיף לקצר בתפילה (כנ"ל אות ז) מאשר לזוז ממקומו באמצע התפילה. ויש שהכריעו להיפך, שעדיף לזוז מאשר לקצר (כן חוכך

הפמ"ג, והעתיקו המשנ"ב, וכן הכריעו תו"ח סופר וכה"ח).

וכתב המג"א דאף אחר שגמר תפילתו, כל זמן שלא פסע ג' פסיעות, אסור לזוז ממקומו אם אין לו צורך. ע"ש. אבל לכל צורך מצוה קצת מותר (משנ"ב סק"ט).

ולגבי ברכת המזון אמרו בגמרא (סו"ד דברכות) והלכתא יושב ומברך [ברכת המזון]. וכתב הרא"ש דהמהלך בדרך ואוכל אינו צריך לישב ולברך, לפי שאין דעתו מיושבת עליו אם יאחר דרכו כדאמרין גבי תפילה (עי' אור"ח צד, ד). וכן פסק בשו"ע (שם קפג, ט"א).

פרק ב - פסקי ההלכה

יה. לעסוק במלאכה:

בתפילת העמידה - ודאי אסור, ק"ו מהאיסור המפורש בגמרא בפרשה ראשונה דק"ש, כדלקמן (והרי תפילה חמורה מק"ש, שצריך להיות כעומד לפני המלך (עי' שו"ע אור"ח צא - צח).

בק"ש פרשה ראשונה - בגמרא אסור, וכנפסק בשו"ע (כנ"ל אות א).

בק"ש פרשה שניה - בגמרא התירו²¹, ובמלאכה הצריכה שימת לב ראוי להחמיר (שו"ע הרב, כדלקמן אות מח).

בברכהמ"ז - בירושלמי אסור, ומשמע שאף בברכה רביעית אסור (כנ"ל אות א). ומסתבר שגם ברכת התורה אסור למאן דס"ל שהיא דאורייתא (עי' ר"ס מח).

בשאר ברכות - הט"ז חידש לאסור, וכבר הקשו עליו האחרונים. ומ"מ ראוי להחמיר במלאכה הצריכה שימת לב (שו"ע הרב כנ"ל). ומלאכה השייכת לענין הברכה נראה דמותר לכו"ע (עי' לקמן אות מה).

בפסוד"ז ובהלל - כנ"ל בשאר ברכות. והנה לפמ"ש"כ הפמ"ג (לקמן אות ז) נראה להתיר במזמורים [כשם שהתירו בפרשה שניה דק"ש, כנ"ל]. אבל הפמ"ג עצמו כתב לאסור בפסוד"ז אפילו להחזיק דבר המטרידו (כדלקמן אות כז), וצ"ע (ועי' לקמן אות לח). ועכ"פ במלאכה הצריכה שימת לב ראוי להחמיר, כנ"ל.

בכל דבר מצוה - הט"ז חידש לאסור גם בזה, וחלקו עליו האחרונים (ובסוף הסימן הארכתי בבירור דבריו ועוד)²².

בלימוד התורה - מדברי הפמ"ג (לקמן אות ז) נראה שפשוט לו שגם להט"ז אין בזה איסור.

במצוה שאינה חיובית - מסתבר שאין איסור גם להט"ז (ועי' לקמן אות מז).

יג. להסיר דבר המפריע כונתו:

בתפילה - בגמרא התירו לעשות מעשה [בלי דיבור] עבור זה, כגון כשמוכרח להסיר כיחו וניעו או כינה, (כנ"ל אות ג). וכן התיר המג"א (סי' צו) להרים ספר שנפל על הארץ. וכן מותר לרמוז לתינוק המפריע, או לש"ץ שלא ימתין עליו - אם זה מפריעו לכוין (שע"ת ר"ס קד).

21. בפשטות עדיף לעצור מאמירתו בשעת עשיית המלאכה וכדו', ולא לעשות תוך כדי אמירתו, כדי שלא תהא אמירתו דרך עראי ומקרה (וכעין דברי הט"ז, לקמן אות לו). אבל מצאתי שיש מי שאומר להיפך שכל מה שהתירו לעשות באמצע ברכה וכדו' זה רק תוך כדי המשך אמירתו, אבל להפסיק מאמירתו ולעשות משהו אחר אסור, ורק לצורך אמירת 'שלום' וכדו' התירו גם להפסיק, (עי' לעיל סוף אות יא). וזה דבר חידוש, אך למעשה מסתבר כנ"ל.

22. בקריאת התורה אסור בגמרא לנכר, ובחזרת הש"ץ הראשונים אסור לנכר [ואף כשהשומע כבר התפלל בעצמו], ולא נתבאר בהם מה הדין לענין מלאכה ושאר דברים (וכנ"ל אות ח-ט). וצ"ע. ועכ"פ בדבר הצריך שימת לב ראוי להחמיר, כנ"ל [ולט"ז הכל אסור].